

ABSZTRAKTFÜZET

TÖRTÉNETEK AZ IRODALOM MÉDIATÖRTÉNETÉBŐL MÉLYFÚRÁSOK A MAGYAR IRODALMI SAJTÓTÖRTÉNETBEN – LAPOK, SZERZŐK, SZERKESZTŐK; SZÖVEGEK ÉS OLVASÓIK

SZEGED
2022. SZEPTEMBER 15–17.

ASZTALOS VERONKA ÖRSIKE

SZTE BTK, Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskola

Az *Élet* szerepe a norvég irodalom 19. századi terjesztésében Magyarországon

Előadásomban az 1891–1896 között Budapesten megjelent *Élet* című időszaki kiadványról fogok beszélni. Az *Élet*, saját besorolása szerint, irodalmi, művészeti, társadalmi, közgazdasági lap volt, amely havonta, 1892-től kéthetente, majd 1894-től hetente jelent meg. A fordítók bemutatásával és fel-térképezésével, a közvetítő nyelvek, illetve kapcsolatrendszerek felvázolá-sával választ kaphatunk arra a kérdésre – koncentráltan, egy sajtóorgánium esetében –, hogy milyen körülmények eredményezték a századvégen ta-pasztalható magyar szimpátiát a norvég irodalom iránt, miért tűnt úgy, hogy a magyar irodalmat gazdagítaná a norvég irodalom bensőségesebb megismerése.

BALOGH GERGÓ

EKKE, Irodalomtudományi Tanszék, egyetemi adjunktus

A nyilvánosság mint cselekményszervező elv Karinthy Frigyes *Utazás a koponyám körül* című regényében

Előadásomban a Karinthy Frigyes *Utazás a koponyám körül* című regényében feltűnő intézményes és nem intézményesített nyilvánosság cselekményszervező erejét állítom a középpontba. Karinthy regénye, amellettt hogy maga is folytatásokban jelent meg a *Pesti Napló*ban, kiemelt figyelmet szentel az 1930-as évek nyilvánosság-szerkezetének, vagyis egyszerre tematizálja és viszi színre az irodalomközvetítés és az (újságíró-)író modern helyzetét. Ez-által nem csupán a korabeli sajtóviszonyok tekintetében válik beszédessé, de a modern sajtót érintő vizsgálatok hatókörével kapcsolatban is izgalmas belátásokat tartogat.

CSÁSZTVAY TÜNDE

ELKH BTK, Irodalomtudományi Intézet, osztályvezető tudományos főmunka-társ

Húzóerő

Mikszáth Kálmán újságot ír, olvas – és erőt nyer

Mikszáth Kálmán hosszas várakozás utáni beérkezését az irodalmi életbe két novelláskötethez szokták kötni. Emellettt azonban sikeréhez legalább annyit hozzá tett az, hogy újságírói pályáján hogyan, miként haladt előre,

milyen témák foglalkoztatták, hogyan ismerte fel és használta ki, hasznosította a sajtónyilvánosság erejét. Előadásomban a kezdő Mikszáth egyik ki-tüntetett témáját, a szerzői jogi szabályozás kérdéskörének mikszáthi refle-xióit és kontextusát vizsgálom.

CSIKÓS GRÉTA

SZTE BTK, magyartanár – német nyelv és kultúra tanára szakos hallgató

Volenti nihil difficile - Az *Életképek* 1847/1. félévének novelláiról

Az *Életképek* a szabadságharc előtti időszak egyik legmeghatározóbb ma-gyar szépirodalmi orgánuma; az általa közölt elbeszélések nemcsak a köz-ízlésre, hanem ezáltal a kapitalizálódó irodalmi életre is hatással voltak: egy-fajta mintaként szolgáltak – az olvasóközönség körében sikeres novellák „receptjét” közvetítették. Az *Életképek* a legkiválóbb kortárs írók műveit publikálhatta: megjelentek szövegek Jókaitól, Petőfitől és Bérczy Károlytól is; de a hagyományosan kanonizált alkotókon kívül számos, akkoriban nép-szerű, manapság azonban félig feledésbe merült író munkáit is megtalálhat-juk a hasábjain. Első félévének vizsgálatával bepillantást nyerhetünk a kor-szak „hétköznapi” irodalmába, ami által a kanonikus írók életműve is más megvilágításba kerülhet. A novellák meghatározó tematikai súlypontja a házasság, a szerelmi csalódás illetve a különböző félreértések, melyek gyak-ran csavaros, burlesque-szerű megoldással végződnek. Az elbeszélések egyik legérdekesebb aspektusa a női és férfi karakterek narratív ábrázolásá-nak kérdése. Az 1847-es évfolyam roppant érdekes abból a szempontból, hogy míg az elbeszélések nagy részét jelentősen meghatározza a már koráb-ban említett, gondosan felállított normarendszer, már megkezdődik a ro-mantikus novellaeszmény dekonstrukciója is – a hagyománytól való elfor-dulást éppen azoknak az alkotóknak az írásaiban figyelhetjük meg, akik a későbbi irodalmi kánon kiemelkedő alakjaivá váltak.

DANYI GÁBOR

OSA/OSUN fellowship

A *szamizdat* sajtónyilvánosság

Technikák, praxisok, szövegmodellek és recepciós mintázatok

A *szamizdat* irodalom, vagyis a hidegháború időszakának engedély nélküli, cenzúrázatlan, nem hivatalos szövegtermelése a szovjet blokk számos or-szágában sikerrel vette fel a harcot a diktatórikus rendszerek által működ-tetett cenzúrával. Vannak, akik úgy vélik, hogy négy évtizedes története so-rán – az 1950-es évektől 1989/1990-ig – „a *szamizdat* kiadványok technoló-giai előállításának fejlődése [...] újrajátszotta a kommunikációtechnológia

fejlődésének eredeti folyamatát” az oralitástól a nyomtatásig. Bár ez a fejlődés korántsem volt annyira egyenes vonalú és teleologikus logikájú, mint azt a tézis egyik képviselője, Sükösd Miklós sugallja, érdemes megvizsgálni e fejlődés stációit, és elkülöníteni mindazokat a technikai feltételeket és kulturális praxisokat, amelyek különböző szövegmodelleket, materialitásokat és recepció mintázatokat hoztak létre a szamizdat története során.

Az előadás célja, hogy átfogó áttekintést nyújtson a magyarországi szamizdat jelenségéről annak előállítási, terjesztési és fogyasztási modelljeinek tükrében, az 1970-es években induló neoavantgárd művészi kísérletektől az 1980-as évek intézményesült szamizdat kiadóinak tevékenységéig. Míg a neoavantgárd folyóiratok mediális identitását az írógép segítségével történő előállítás, az alacsony példányszám, a szűk körű, spontán terjesztés, az ajánlékozson alapuló megosztás, az ár és más bibliográfiai adatok hiánya, a textuális változékonyság és az olyan szerepek összekapcsolódása határozta meg, mint az olvasóé, az íróé, a szerkesztőé, a másolóé és a terjesztőé, addig az 1980-as évek szamizdat kiadóinak termékeit a szöveg és a paratextuális elemek megszilárdulása, a szerepek differenciálódása, a szamizdatok árucikké válása, valamint a szamizdat tevékenység piacosodása és olvasótáborának kiszélesedése jellemezte. E folyamat áttekintése lehetővé teszi, hogy feltérképezzük a hivatalos nyilvánosságon kívül rekedt szövegek létmódját, az irodalmi, művészi nyilvánosság korántsem magától értetődő, rejtett formáit, és azt is, hogy a magyarországi sajtótörténetet egy eddig elhanyagolt dimenzióval egészítsük ki.

DEDE FRANCISKA

OSZK, Lipták Dorottya Sajtótörténeti Kutatócsoport, tudományos kutató

A Hét szépirodalmi szerzői 1889–1914 között

„Közöl novellákat, költeményeket, dramatizált apróságokat, politikai és társadalmi esszait; figyelemmel kíséri a hét összes mozgalmait és kiválasztja és feldolgozza a legfontosabbakat és legérdekesebbeket. Kultivál minden genret, hozzászól minden actualis kérdéshez, de sohasem lépi át azon határokat, melyeket a jó izlés – irodalmi lapnál a legfőbb kriterium – parancsol” – írta néhány évvel későbbi előfizetési felhívásában az 1889-ben mutatványszámmal megindult, magát kezdetben társadalmi, irodalmi és művészeti közlönyként, majd politikai és irodalmi szemleként meghatározó új hetilap. *A Hét* minden számában megjelentetett szépirodalmi műveket – néhány kivételtől eltekintve – kortárs alkotóktól, valamint közölt irodalmi és színházi kritikákat és tájékoztatót a legújabb irodalmi eseményekről. A szerkesztő Kiss Józsefhez hasonlóan a modern hangvételű új folyóirat belső munkatársai is rendszeresen közöltek szépirodalmi alkotásokat a tárcák, krónikák, kromik, kritikák mellett. Végignézve az évfolyamok tartalomjegyzékeit és az egyes számokat, nem tűnik túlzó állításnak, hogy „munkásait A

Hét az irodalom színe-javából válogatja” és „munkatársai fényes koszorujából alig hiányzik egy nagy irodalmi név”.

Az előadás a folyóirat első két és fél évtizedének szépíróit vizsgálja. Olyan kérdésekre keresi a választ, hogy vajon kik voltak a lap legnépszerűbb szerzői, milyen arányban olvashatta a közönség külföldi és magyar alkotók írásait, mely külföldi irodalmakból (és kiktől) adtak közre legtöbbször műveket, mi lehetett ennek az oka és kik fordították az idegen nyelvű szövegeket. Az exozé kitér arra is, hogy *A Hét* milyen arányban közölt prózát és lírát, a munkatársak mely rovatokban írtak szépirodalmi művekről és szerzőikről, és röviden érinti azt a kérdést is, hogy a szerkesztő hogyan igyekezett hétről hétre igényes tartalommal megtölteni a lapját.

FÜZI PÉTER

SZTE BTK, Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskola

Tandori Dezső első köteteinek megítélése a folyóiratos előzményeik fényében

Tandori Dezső első kötete, a *Töredék Hamletnek* újító jellege, valamint az ezzel a kötetrel (is) elinduló generációváltás a magyar költészetben ma már vitathatatlan tény, ugyanakkor többnyire a pontszerű eseményként feltűnő kötetre szokás fókuszálni, miközben a kötetben található évszámok (melyek közül a legkorábbi 1959) egy hosszadalmas folyamatról árulkodnak. Ez a tény, valamint az, hogy már a legkorábbi kritikák is kiforrott szerzőként hivatkoznak rá, akinek kötetrel történő debütálása már régen esedékes volt, a kötet mögött megbúvó hosszadalmas alakulásfolyamatra irányítják rá a figyelmünket.

Ezalatt az alakulásfolyamat alatt pedig Tandori kanonizálódott, legalábbis amennyiben hihetünk a kritikusok méltatásainak. Ugyanakkor ez a folyamat, azaz a folyóiratos megjelenések által megképzett előzetes elvárások figyelembevétele, már nem figyelhető meg a második kötet recepciójában, melyet a kritika – kevés kivételtől eltekintve – alapvetően negatívan értékelt, érzékelhetően nem tudott vele mit kezdeni. Holott ennek a kötetnek az anyaga is nagyrészt megjelent, folyóiratokban tanulmányok foglalkoztak már az itt megjelenő új irányokkal.

Ennyire lényeges különbség, hogy az első kötet elaprózva, sok helyen, viszonylag hosszú idő alatt jelent meg, míg a *Talált tárgy* esetében csak pár, terjedelmesebb válogatásról beszélhetünk? Vagy eleve máshogy artikulálódik egy kötetlen és egy kötetrel már rendelkező szerző megítélése? Hogyan nyúl egyik esetben a folyóiratos előzményekhez a kritika és hogyan a másokban?

GERE ZSOLT

SZTE BTK, Magyar Irodalmi Tanszék, egyetemi adjunktus

A mottó(k) mint párbeszéd

(Az *Athenaeum* első évfolyamának mottóhasználat)

A magyar irodalom- és sajtótörténet az 1837 januárjától Schedel, Vörösmarty és Bajza szerkesztésében megjelenő *Athenaeumot* – elsődlegesen szép-irodalmi, kritikai célkitűzése mellett – a 19. századi liberalizmus legjelentősebb orgánusaként tartja számon. A lap első évfolyamának számai a címlapon egy-egy választott mottóval jelentek meg. A választott művek, szerzők között dominál Berzsenyi, Kölcsey és Széchenyi neve, de a névsor ennél lényegesen gazdagabb, megtaláljuk többek között Csokonait, Virág Benedeket, Wesselényit és Jósika Miklóst, Kazinczy Ferencet, de a szerkesztők idéznek „Régi egyházi beszéd”-ből is. A lapengedélyt megadó kormányzat korán felfigyelt a sajátos mottóhasználatban rejlő lehetőségekre: a „folyóirat szerkesztősége arra törekszik, hogy a régi klasszikusokból vett idézetekkel felszítssa a liberalizmust és a demokratikus felfogást”, „részleteket keres a régi klasszikusokból, melyek az eredeti szövegösszefüggésben nem tűnnek fel, de a magyar nemzet jelenlegi körülményei között annál megbotránkoztatóbbak”, a cenzor azonban „nem tehet semmit, mert a klasszikusok kézikönyvnek számítanak” – írja a kialakuló patthelyzetről egy 1837. augusztusi jelentés.

Az előadás a mottóhasználatot két aspektusból kísérli meg értelmezni: milyen összefüggésbe kerül a mottó az adott lapszám kontextusában, illetve tágabb értelemben milyen átértelmezését adják a szerkesztők az eredeti „szövegösszefüggésben” még mást jelentő szöveghelynek, s ezen keresztül az idézett szerző művének, sőt életművének is.

HANSÁGI ÁGNES

SZTE BTK, Magyar Irodalmi Tanszék, tanszékvezető egyetemi tanár

A magyar szépirodalom délibábja: 1853 – Megindul a *Délibáb: Nemzeti Színházi Lap*

Amikor 1853. január 2-án megjelenik a *Délibáb: Nemzeti Színházi Lap* első száma, a Nemzeti Színházat ábrázoló címlapon két név szerepel. Festetics Leóé, a színház akkori igazgatójáé, és Jókai Móré, akinek az írásai ekkoriban már ismét a saját neve alatt jelenhetnek meg, de lapengedélyt (mivel a „proskibáltak” listáján szerepelt) még nem kaphatott. A lap tartalma az első néhány szám után nyilvánvalóvá tette a kortársak számára, hogy a *Délibáb* pontosan úgy működik, amint azt a címe is jelzi. A szépirodalmi, magazin

jellegű hetilapban semmi sem úgy van, ahogyan a címlapon szerepel: ez a hetilap nem színházi újság vagy szemle; a kiadóként és főszerkesztőként a lapon szereplő Festetics helyett pedig ténylegesen a főmunkatársként megjelölt Jókai szerkeszti a magazint. A rövid életű *Délibáb*, amely megszűnése után a *Hölgyfutárba* olvad bele, azonban mégsem tűnik jelentéktelen orgánumnak a tiszavirág-életű irodalmi vállalkozások sorában. Egyfelől látni engedni, milyen irányban mozdult el az irodalmi sajtó a reformkori divatlapokhoz képest az ötvenes években. Másfelől világosan kirajzolódik belőle az az új irodalomeszmény, amelyet Jókai képvisel az ötvenes években. Jókai irodalomszemléletének az egyik legfontosabb dokumentuma, a *Népvilág* ciklushoz írott előszó olyan irodalmi programcikként is olvasható, amelyet az író szerkesztőként is képvisel a *Délibáb* számainak összeállításakor.

KISS A. KRISZTA

SZTE BTK, Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskola

Jókai első élclapjának jelentősége

A Nagy Tükör szerepe a humorisztikus periodikák történetében

Jókai legismertebb és leghosszabb ideig megjelenő élclapja az *Üstökös* volt, azonban annak sikere előtt szerkesztett egy másik humorisztikus periodikát is, nevezetesen *A Nagy Tükört*. Míg az *Üstököst* már számos alkalommal és sokan kutatták, az irodalom- és/vagy médiatörténészek még igen keveset fókuszáltak *A Nagy Tükörre*, nem tárgyalták még a magyar élclapirodalomban betöltött jelentőségét. Előadásomban a következő kérdéskörből indulok ki: hogyan lehet kiemelni egy viszonylag elfelejtett periodika jelentőségét, amely jóval sikeresebb utódjának árnyékában él. Demonstrálom, hogyan elemeztem az élclapot, milyen módon különítettem el egyéb magyar élclapoktól (elődeitől és utódjaitól), valamint, hogy mik voltak a fő szempontjaim, amelyek alapján a lap jelentőségét meghatároztam. Kifejtem Jókai alteregóinak és álneveinek fejlődéstörténetét, illetve az elméleti megközelítéseket, amelyek alapján elemezni lehet *A Nagy Tükör* egyre innovatívabb karikatúráit, továbbá általánosságban a humormagazin profilját. Szó esik az élclap visszatérő karakterének eredetéről és szerepéről: vagyis arról az ártatlan vidéki figuráról, akit váratlanul érnek az urbánus viszonyok és szokások, így friss szemmel tud rájuk tekinteni, egy új, meglepő nézőpontot felmutatva az olvasóknak. Ez a karakter a korban számos külföldi (főleg osztrák) élclapban rendkívül populáris volt, emiatt a Jókai által írt történetek tükrében a nemzetközi mintákat is bemutatom. Az élclap olvasóközönségének vizsgálatára vonatkozó megközelítésemet magának *A Nagy Tükörnek* az elemzésén keresztül ábrázolom: mely módszerek lehetnek alkalmasak ennek az adott lapnak, valamint általánosságban a humorisztikus periodikák olvasóközönségének meghatározására. *A Nagy Tükör* sorsa nagyrészt az olvasók és a feliratkozók aktív szerepén múlt: a szerkesztőségeknek anekdotákat

küldtek, amelyek Jókai szelekciója és szerkesztése után a lap elsődleges tartalmává váltak – vizsgálatom tárgya volt az is, hogy ez a gyakorlat mennyiben volt atipikus vagy tipikus a korabeli magyar, illetve nemzetközi élclapok esetében. Bár a humormagazin fő fókuszai az anekdoták voltak, műfajilag igen heterogén tartalommal rendelkezett: elbeszélések, karikatúrák, szatírák, fikcionális levelek, versek, zsánerképek kaptak benne helyet. Előadásom zárásaként összefoglalom, hogy a *Nagy Tükör* miképpen vált elődjévé és modelljévé számos jövőbeli élclapnak, leginkább Jókai ezt követő, még sikeresebb vállalkozásának, az *Üstökösnek*.

LENGYEL IMRE ZSOLT

ELTE BTK, Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszék, egyetemi adjunktus

Művészetfelfogás és kritikai elvek Rákosi Jenő *Budapesti Hírlap*-cikkeiben

Az elmúlt években többen (elsősorban Sipos Balázs és N. Pál József) felhívták a figyelmet arra, hogy a magyar kulturális életben az 1860-as évektől az 1920-as évekig különböző módokon végig meghatározó szerepet betöltő Rákosi Jenőről nem alakult ki megbízható kép a történeti emlékezetben, jellemzése általában részmozzanatok extrapolálásán alapul, és gyakran mitizáló konstrukciókba illeszkedik. Előadásom egy realiztikusabb és kontextusérzékenyebb Rákosi-portréhoz szeretne hozzájárulás lenni. A *Budapesti Hírlap* indulása (1881) és az első világháború kitörése közötti évtizedekre összpontosítva, elsősorban (de nem kizárólag) a Rákosi gyűjteményes kötetében újraközölt, tehát biztos szerzőségű újságcikkek alapján igyekszem a korábbiaknál alaposabban rekonstruálni Rákosi kultúra- és művészetfelfogását, illetve irodalomkritikai elveit és ennek nyomán azt a pozíciót, amelyet ő és az általa lényegileg meghatározott *Budapesti Hírlap* a magyarországi kulturális mezőben betöltött. E cikkek sorozatából nem egy ellentmondásmentesen kidolgozott és dogmatikusan képviselt koncepció rajzolódik ki, azok inkább lenyomatainak mutatkoznak egy gondolkodási folyamatnak a művészet kilátásaival, funkcióival, értékelési lehetőségeivel kapcsolatban a modernizáció, piacosodás és nemzetépítés kontextusában. Rákosi folyamatosan visszatérő kérdései közé tartozott az alkalmazott és autonóm művészet („kőfaragás” és „szobrászat”), illetve a piaci siker és az irodalomtörténeti halhatatlanság viszonya, a nagyközönség és az írók közötti kapcsolat ideális természete, a művészetből való megélés vagy az önnépszerűsítés helyeselhetősége, a kritikai szigor elfogadható mértéke, a művészet nemzeti jellegének mibenléte, és a művészet részvételének módja a nemzeti nevelésben vagy a magyarosításban. E kérdésekre adott válaszkísérleteiből egy olyan pragmatista gondolkodó profilja rajzolódik ki, aki egyfelől a modernség megkerülhetetlen realitásának vélte a kultúra piaci általi közvetítettségét (ez tette számára kitüntetett médiumokká a szórakoztató színházat és

a napilapot), és folyamatosan a művészet hasznán–hasznossá tételén gondolkodott (például a nemzetiségek asszimilálásának lehetőségével igyekezve legitimálni azt); másfelől mind a piaci elv kiiktatását (akadémizmus, szubvenciók), mind annak totálissá válását (a közönség zsarnoki uralma a művészet felett, a meggazdagodás vágyának eluralkodása a művészekén) káros szélsőségnek látta.

MÁRTON-SIMON ANNA

SZTE BTK, Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskola

***A Hét* indulása Kiss József szerkesztői elveinek tükrében**

A Hét 1890-es indulásától kezdve „Kiss József lapjaként” él a tudományos köztudatban. A laphoz kapcsolódó szakirodalom azonban ritkán foglalkozik annak főszerkesztőjével – sokkal inkább a később a *Nyugathoz* kapcsolódó szerzők, elsősorban Ignotus kerül előtérbe. Pedig *A Hét* sajátosan modern nagyvárosi poétikája nehezen érthető a lap létrejöttében központi szerepet játszó Kiss József szerkesztői elveinek ismerete nélkül. Irodalomról alkotott képéről, esztétikai értékrendjéről sokat elárul munkatársaival folytatott levelezése, a lap *Heti posta* című rovatának szerkesztői üzenetei, az általa kiemelt, illetve elutasított szövegek korpusza, valamint az a gazdag anekdota- és visszaemlékezés-gyűjtemény, amely humoros hangnemben ugyan, de árnyalt képet fest Kiss József szerkesztői elveiről.

A Hét indulásakor domináló szerkesztői és irodalomkritikai elvek felől nemcsak a korábban kizárólag retrospektív módon, a *Nyugat* felől értelmezett lap gondolható újra, de kiterjesztve, a 19. század utolsó évtizedének irodalmi nyilvánosságát is új fényben láthatjuk: nem mint előzményt, hanem egy már létező irodalmi közeg fokozatos átalakulását. *A Hét* ilyen jellegű értelmezése segíthet eligazodni az induló lap eklektikus irodalmi anyagában, sőt: kulcsot adhat a századvég magyar városi irodalmának és az irodalmi modernség kialakulásának megértéséhez.

MÉSZÁROS MÁRTON

KRE BTK, Modern Magyar Irodalmi, Összehasonlító Irodalomtudományi és Irodalomelméleti Tanszék, egyetemi docens

KAF médiumai

Kovács András Ferenc költői pályája – elsősorban politikai okokból – két erdélyi magyar gyerekirodalmi folyóiratban kezdődött: első írásait csak a *Napsugár* és az annak mellékleteként megjelenő „pionírlap”, a *Haza Sólymai* közölték. KAF később publikálhatott a rosszemlékű *Igaz Szó* folyóiratban, amelynek utódlapjában, a *Látóban* előbb a versrovat vezető szerkesztőjeként dolgozott, majd főszerkesztette is a lapot. Az előadás azt vizsgálja, miképp

hatottak ezek a folyóiratok KAF életművére, és megfordítva, KAF szerkesztői gyakorlatából milyen más oldaláról ismerhetjük meg KAF irodalomfölfogását.

PATAKI VIKTOR

KRE BTK, Modern Magyar Irodalmi, Összehasonlító Irodalomtudományi és Irodalomelméleti Tanszék, egyetemi adjunktus

(H)antológiakultúra?

A tervezett előadás az 1960–1970-es évek irodalmának publikációs lehetőségeivel foglalkozik. A vizsgált időszak a sajtómegjelenések és a könyvkiadási gyakorlatok szempontjából is különlegesnek nevezhető, ugyanis az irodalmi nyilvánosságba történő belépés és abban való működés is ideológiai alapon jöhetett létre, ezért sok esetben alternatív kommunikációs csatornák létesítésével lehetett biztosítani egyes irodalmi szövegek közlését. Az 1960-as évek végén induló generáció (esetleg nemzedék) számára az antológiák és az azokkal szoros kapcsolatban álló folyóiratok, diáklapok és magánkiadások biztosíthattak publikációs lehetőséget. Az előadás három – szinte egy időben – megjelent antológián (*Első ének, Költők egymás közt, Elérhetetlen Föld*) és a hozzájuk kapcsolódó „kísérleti” folyóiratkultúrán keresztül próbálja felszínre hozni és tárgyalni az irodalmi nyilvánosságba történő belépés körülményeit. Ezen keresztül pedig arra igyekszik választ keresni, hogyan határozta meg lap- és könyvkiadási folyamat egyes, ma már kanonikusnak számító szerzők pályájának alakulását.

RÁKAI ORSOLYA

SZTE BTK, Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, egyetemi docens

Sajtó-kézimunka és slow print: az irodalmi mű eseményjellegének megőrzése a tömegesedés korában

Bár Walter Benjaminsnak a műalkotás problémáit a technikai sokszorosítás korában elemző híres tanulmánya majd csak jóval később születik meg, a tömegsajtó elterjedésével párhuzamosan már a 19. század végének utolsó harmadában számos reflexió tanúskodik a helyzet felismeréséről. Angliában a William Morris nevéhez fűződő (és a szecesszióra számos szempontból nagy hatást gyakorló) Arts and Crafts mozgalom, melynek egyik ága a híres Kellmscott Press által fémjelzett Revival of Printing, a társadalmi radikalizmussal is szoros kapcsolatban állva lépett fel a tömegesedés veszélynek észlelt sajátosságaival szemben. A 'revival' szó félrevezető lehet: valójában a törekvések a modernizmus és a művészi autonómia, individualitás és eseményjelleg biztosításának szolgálatában álltak. Az interakció szintjének

visszanyerése az egyre inkább intézmények rendszerszerű kommunikációjaként működő irodalom számára kiemelt fontosságú szempont e mozgalmak számára.

A magyar irodalmi életben a századforduló környékén szintén széles körben megjelennek hasonló nézetek és törekvések. Előadásomban azt vizsgálom, hogyan jelentkeznek a „sajtóművészet” e sajátosságai, melyet a szakirodalom gyakran a slow print fogalmának hatókörébe utal, a Nyugat körül, mindenekelőtt Lesznai Anna könyvművészetében, de kitekintéssel a Nyugat-könyvek és az avantgárd folyóiratok jellemzőire is.

RÓZSAFALVI ZSUZSANNA

PIM Kézirattár, fősztályvezető

Elfeledettek

Bethlen Margit és az *Ünnep*

Előadásomban a két világháború közötti irodalom ismert alkotója és lapszerkesztője, Bethlen Margit (1882–1970) életművével és az általa szerkesztett *Ünnep* (1935–1944) című, kéthetente megjelenő képes irodalmi magazinnal foglalkozom. Az író nő írásművészete nem a formabontó és radikális változást felmutató, hanem – legalábbis prózája külső jegyeiben – a tradicionálisabb női írói életművek sorába tartozik, s alighanem ezért se vonta magára az utókor tudományos szakmai közösségeinek figyelmét. Írásaival szemben gyanút kelt(ett) az is, hogy sikerei – tíz prózakötete jelent meg és darabjait a hazai és külföldi színpadok is nagy sikerrel játszották – egybeestek azzal az időszakkal, amikor férje, Bethlen István miniszterelnökként vezette az országot.

Herczeg Ferenc fedezte föl az 1913-tól publikáló Bethlen Margitot, és tette közzé írásait elsőként a *Magyar Figyelő*, majd az *Új Idők* hasábjain. Herczeg családi kapcsolatai révén került összeköttetésbe az akkor még amatőr írónővel – aki egyébként Bethlen András, egykori földművelődésügyi miniszter lánya volt –, s beleolvasott gyermekeinek szánt meséit tartalmazó füzetébe, és üzent neki, hogy közölné az írásait. Ezek *Mese a szomorú városból és egyéb történetek* címmel 1916-ban jótékonysági céllal, egy székely ezred árváit megsegítendő láttak napvilágot. Ezt követően a háború kitöréséig évente jelentek meg Bethlen Margit könyvei. (Novellisztikájánál és regényeinél is izgalmasabbak a lapokban szétszórva lappangó tárcái, melyből a közeljövőben válogatás lát majd napvilágot.)

Bethlen Margit az 1935-ös évben átvette a csupán kevéssé prosperáló *Ünnep* főszerkesztői feladatait: az enciklopédikus és családi lapok hagyományát követve színvonalas ismeretterjesztésre vállalkozott a tudományok, a közélet, a technika, a színház és irodalom területein. Saját írásokkal is jelentkezett. Alkotóportréi (Kisfaludy Stróbl Zsigmondtól Hunyady Sándorig), a korszak gazdasági vállalkozásait bemutató ismeretterjesztő tárcái (*Séta a*

Goldberger gyárban, Szálló a kastélyban) valamint pszichológiai érzékenységről tanúskodó olvasói-szerkesztői levelei voltak legfőbb záloga sikerének, noha igyekezett a kultúra minden területén naprakész információkkal szolgálni.

Az előadásomban, mely egy elfeledett magazinra fókuszál, a Bethlen Margit-hagyatékra mint forrásra és a lapszámokra támaszkodom elsősorban.

T. SZABÓ LEVENTE

BBTE, Magyar Irodalomtudományi Intézet, egyetemi docens

A little periodical/petite revue a korai magyar modernizmusban: összehasonlító médiatörténeti kísérlet

A mérvadó angol és francia sajtó-, média- és irodalomtörténet már régóta a kis példányszámban, különleges formátumban megjelenő, kísérletező, innovatív megoldásokkal élő irodalmi és művészeti folyóiratok segítségével írja le a korai izmusok megjelenését, a modernizmus fordulatát/fordulatait. Előadásom arról próbál gondolkodni, hogy alternatív módszertanként érvényesíthető-e ez a hagyomány és hogyan árnyalhatja azokat a sajtó- és médiatörténeti elbeszéléseket, amelyek a nagy példányszámokban, a gyors reagálásban és a technikai modernizációban látták a modern (magyar) sajtókultúra legnagyobb fordulatait.

SZALISZNYÓ LILLA

SZTE BTK, Magyar Irodalmi Tanszék, tudományos munkatárs

Író a pódiumom

Jókai Mór szépirodalmi felolvasásai

A Vasárnapi Ujság 1870. március 27-i számában *Dickens Károly utolsó és búcsuzó felolvasása* címmel hosszú, illusztrációval ellátott cikk jelent meg. A szerző, Dömötör János Dickens effajta szerepléseit úgy jellemezte, mint a nyilvános szerzői arculat fontos, reklámértékű összetevőit, olyan leleményt, amely képes volt felkelteni a közönség nagyfokú érdeklődését. Az angol és a magyar viszonyok összehasonlítása során megjegyezte, hogy Magyarországon egyedül a Kisfaludy Társaság havi és éves ülésein olvasnak fel nyilvánosan, közönség előtt szépirodalmi műveket, „még Jókai is zárt körben, politikai pártfelek előtt tart szépirodalmi felolvasást”. Dömötör megállapítását nehéz lenne vitatni, a hazai irodalmi életben a 19. századot illetően nem tudunk olyan szerzők által szervezett, tisztán szépirodalmi felolvasásokról vagy kiváltképp körutakról, mint amilyenek például Charles Dickens, Oscar

Wilde vagy Mark Twain életrajzában szerepelnek. Viszont Jókai zártkörű felolvasásainak gyakorlata a későbbiekben változott, egyre több nyilvános eseményen olvasott fel valamelyik készülő regényéből. A vonatkozó sajtóhírekből kiderül, hogy az alkalmak alapvetően nem a művei népszerűsítése céljából szerveződtek, az író meghívottként, sokszor díszvendégként érkezett, de az, hogy általában nem egy korábbi, már ismert regényéből adott elő, hanem készülő új munkájából, mégis promóciós jellegűvé tette fellépését.

Az előadás egy hosszabb távra tervezett kutatás első lépcsőjeként Jókai önpromóciójával kapcsolatos cikkeket szeretne összegyűjteni és értelmezni, azt remélve, hogy a korabeli sajtóra támaszkodva új oldaláról mutathatja be az irodalmi piacon való érvényesülésének személyes jelenlétéhez kötődő módszereit.

SZILÁGYI MÁRTON

ELTE BTK, XVIII–XIX. századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék, tanszékvezető egyetemi tanár

Egy Tóth Kálmán-levél és az 1852-es év néhány sajtótörténeti eseménye

1972-ben jelent meg Scheiber Sándor és Zsoldos Jenő tanulmánya, amely egyébként korismerete alapján az újabb Lisznyai-szakirodalom egyik legfontosabb darabja volt (Scheiber Sándor – Zsoldos Jenő, *Az 1852. év néhány irodalmi mozzanata egy Lisznyai-levél tükrében*, *Studia Litteraria*, 10. évf. (1972), 71–82.). A dolgozat alapja egy magántulajdonban lévő levél volt, amely mindössze „Kálmán” névvel volt aláírva, s amelyet a két szerző Lisznyai Kálmán leveleként azonosított és adott ki. Jó darabig senkinek nem tűnt fel, hogy tévesen. Tarjányi Eszter bizonyította be, hogy a levél szerzője Tóth Kálmán (Tarjányi Eszter, *Arany János és a parodisztikus hagyomány*, Bp., Universitas – Editio Princeps, 2013, 232–235.). Ez pedig döntően megváltoztatta a levél jelentését – megjegyzem, a kézirat azóta sem került elő, a szöveget csak Scheiberék szövegkiadásából lehet ismerni. Az előadás arra vállalkoznék, hogy a téves attribúció helyesbítése utáni helyzettel néz szembe, s megvizsgálja, mi a jelentősége a levélnek a korszak sajtótörténete szempontjából, ha Tóth Kálmán alakja és pozíciója köré helyezük az ott emlegetett eseményeket. Az elemzés legfőbb bázisa pedig az, hogy – Láng József jóvoltából – birtokomban van amúgy a teljes Tóth Kálmán-levelezése anyaga is mint lehetséges kontextus.

SZILÁGYI ZSÓFIA

SZTE BTK, Magyar Irodalmi Tanszék, intézetvezető egyetemi tanár

„akaratlanul és természetes őszinteséggel”

(Móricz Zsigmond válaszai és imázsa a *Színházi Élet* körkérdéseiben)

A *Színházi Élet* 1920/14-es számában körkérdést intéztek írókhoz, színészekhez, színésznőkhöz: a „milyen korban szeretne élni” kérdést megkapta Móricz is. Innentől kezdve rendszeresen válaszolt a komoly és vicces körkérdésekre, vagy úgy szerepelt összeállításokban, hogy nem is szólalt meg: ilyenkor Karinthy Frigyes tette fel a(z ál)kérdést, és alkotta meg valamennyi választ, köztük az övét is, egyszerre alakítva Móricz imázsát és igazodva ahhoz a képhez, amely az íróról a *Színházi Élet* olvasóiban élhetett. Az előadásban, amely egy nagyobb, Móricz és a *Színházi Élet* kapcsolatára irányuló kutatás része, azt a kérdést járjuk körül, milyenek is az író válaszai, és vajon egyetérthetünk-e azzal, amit a *Színházi Élet* állapított meg, hogy a „válaszban akaratlanul és természetes őszinteséggel ütközik ki az igazi ember”.

TÓTH BENEDEK

PE MFTK, Társadalomtudományi Intézet, egyetemi docens

Nagyváros, sajtó, identitás

(A tárcaszerű beszédmód és a modern identitás genealógiája)

Általánosságban elmondható a nyugati kultúráról, hogy a 19. században, különösen annak második felében a szocialitás (a társadalmilag elrendezett értelem, illetve ismertebb terminussal: a társadalmilag létrehozott valóság) olyan mintázatokba rendeződik át, amelyek klasszikus durkheimianus nyelven az *anómia*, a kortárs társadalomtudomány nyelvén pedig a radikálisan megnövekedett *kontingencia* kifejezésekkel illethetőek (hozzávetőlegesen ezen átrendeződések tapasztalatát nevezi Marshall Berman *modernitásnak*).

Ezek az átrendeződések elsőrendűen kötődnek a korszak új társadalmi, kulturális és gazdasági képződményéhez, a nagyvároshoz, mely ebben az értelemben – Hanák Péter szavaival – „egyre inkább az egész társadalom élet- és gondolkodásmódjának formálója és mintaképe” lesz. A nagyvárosi emberek alapvető tapasztalata a korszakban az élet nagyon gyors átalakulása és átrendeződése volt. Hirtelen veszítették érvényüket azok a szerepek, amelyek stabilan tartották az érintkezés és az önmeghatározás különböző formáit és mintáit, hirtelen érvényét veszítette a világra vonatkozó tudás. Nemcsak maguk a korábbi tudástartalmak avultak el gyorsan, hanem a tudás tárolásának és közvetítésének keretei, valamint használati módjai is, a tudástranszfer alapvető közegévé pedig a (tömeg)sajtó vált. Legnagyobb részt ebben a médiumban formálódtak, tárolódtak és váltak elérhetővé az

önértelmezés és a környezet értelmezésének új strukturái és orientációs min-tái, melyek különféle sajtódiskurzusokba, beszédmódokba rendeződtek.

Előadásomban a perszonális identitás kategóriáját középpontba állítva igyekszem bemutatni a modernitás fenti értelemben vett (alapvetően a nagyvároshoz és a tömegsajtóhoz kapcsolható) általános tapasztalatát, vala-mint egy konkrét diskurzus, az ún. „tárcaszerű beszédmód” példái által sze-retném illusztrálni mindezt.

TÖRÖK ZSUZSA

ELKH BTK, Irodalomtudományi Intézet, tudományos főmunkatárs

1860: Arany János pesti szerkesztő lesz

Amikor Arany János 1860 novemberében a *Szépirodalmi Figyelő* első számát megjelentette, folyóirata *Előrajzának* első mondatában nyilvánvalóvá tette célkitűzését: azt állította ugyanis, hogy midőn új folyóirata „a magyar szépirodalom többi képviselői között megjelenik: oly tért szándékozik elfoglalni, mely nálunk ez idő szerént betöltve nincs.” Megállapítása bizonyára az egy-korú folyóiratok azon virtuális terére vonatkozott, mely térben lapja, törek-vése szerint, „irányadóvá s mintegy irodalmi központtá” nőheti ki magát. Arany nyilvánvalóan a korabeli folyóiratkultúra ismeretében fogalmazta meg céljait, és ezekhez képest pozícionálta saját kiadványát. Előadásom azonban nem(csak) erre a virtuális térre, hanem az 1860–1865 közötti idő-szak azon pesti belvárosi helyszíneire (szerkesztőségekre, kiadókra) kíván-csi, ahol a periodikák előállítására konkrétan történt. Az előadás amellet ér-vel, hogy a nyomtatott nyilvánosság elképzelt közösségeit éppenséggel a produkció körülményei, a közeli, szemtől-szembeni hálózatok erősítették. A korabeli periodikákra, beleértve Arany János folyóiratait is, célszerű tehát nem önmagukban, hanem e hálózatok részeiként tekinteni. Ily módon vál-hat láthatóvá, hogy a hálózat egymással együttműködő és rivalizáló tagjai voltaképpen a nyomtatott kultúrának ugyanabban a meghatározott téren belüli tapasztalatában osztoztak.

UJVÁRI HEDVIG

PPKE BTK, Médiatudományi Tanszék, egyetemi docens

A magyar irodalom recepciója a jelentősebb fővárosi német nyelvű lapok-ban 1867 után

Vázlatos áttekintés és kísérlet egy adatbankra

Az Osztrák–Magyar Monarchia szigorúan vett német nyelvterületen kívüli német nyelvű periodikáinak tudományos vizsgálata napjainkban jelentős feladatot ad a közép-európai kultúráját, történetét feltárni szándékozó ku-tatóknak. Anyaga hatalmas, annak hatástörténete nagyrészt még mindig fel-

táratlan, tárgyköre jellegénél fogva multidiszciplináris, csak az irodalom felől érkező kutatók részéről feltételezi az irodalomszociológiai, recepcióelméleti és -történeti, valamint a komparatív szemlélet együttes módszertani érvényesítését. A magyarországi német sajtó kutatására, szisztematikus feltárára irányuló néhány törekvés, noha megjelenik intézményi szinten, például a regionális sajtó esetében, zömmel mégis jobbára csak projektekről, egyéni kutatási teljesítményekről lehet beszámolni.

Vojnics-Rogics Réka

SZTE BTK, Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskola

Gyerek és/vagy felnőtt olvasók? Mit árul el a *Magyar Lányok* műfaji kínálata?

A Singer és Wolfner Kiadó 1894 januárjától jelentette meg Tutsek Anna szerkesztésében a *Magyar Lányok* hetilapot, mellyel a legelső magyar nyelvű, speciálisan serdülő lányokat megcélzó sajtóterméket hozták létre. A hetilap népszerűsége és szakmai elismertsége okán a korábbi gyermeklapokhoz viszonyítva példátlanul hosszú ideig (pontosan fél évszázadig) működött, a siker kulcsa a középosztálybeli polgárlányok és családjuk, nevelőik, tanáraik ízlésének való megfelelésben is rejlett. Közkeletű felfogás, hogy a jó, minőségi gyerekirodalmat a felnőttek is élvezettel olvassák: ennek az érték mérőnek a *Magyar Lányok* szintén eleget tett, az idősebb korosztály tagjai is előszeretettel forgatták a lapot. Így felmerül a kérdés: valójában kiknek is szólnak a gyerekirodalmi szövegek? Milyen különbség vonható a felnőtteknek és gyerekeknek/serdülőknek szánt tartalmak között? Ennek a kérdésnek a megválaszolásához a *Magyar Lányok* első évtizedének (1894–1904) jellemző rovatait és műfaji kínálatát vetem össze egyes, szintén a századfordulón megjelenő női lapokkal.

WIRÁGH ANDRÁS

ELKH BTK, Irodalomtudományi Intézet, tudományos munkatárs

1914: Nem indul el a *Máglya* című folyóirat

A kis folyóiratok és érvényesülési lehetőségeik az 1910-es években

A századfordulós folyóiratcultúra legizgalmasabb periódusa a *Nyugat* 1908-as elindulását követő évekre tehető, de nem csupán az új lap gerjesztette diskurzusok miatt. Egyes csoportok és szervezetek kifejezetten az új folyóirat jelentőségének ellensúlyozása vagy csorbítása érdekében indítottak el orgánumokat, másokat pedig a vállalkozó kedv vagy éppen a könnyűnek tűnő haszonszerzés készített szépirodalmi profilú lap megalapítására. Ez a lendület ráadásul csekélyebb mértékben, de az első világháború éveiben is kitartott. Bár az utóbbi csoportba sorolható orgánumok változatos okok miatt általában az első vagy második évfolyam során megszűntek (így néhány

kivételtől eltekintve az irodalomtörténeti emlékezetből is kihullottak), industriális körülményeik, célkitűzéseik, illetve szerkesztő- és szerzőgárdájuk részletesebb vizsgálatával finomítható a sokáig kritikátlanul elfogadott elképzelés, amely szerint az 1908 utáni irodalmi erőter puszta a „nyugatosok” és az „ellenyugatosok” váltakozó intenzitású vitájaként lenne leírható. Előadásomban több mint tíz, rövid életű periodika sajátos jegyeinek bemutatásával vázolom fel a folyóiratok életének és életben maradásának lehetőségfeltételeit az 1910-es évek Magyarországon.